

УДК 379. 85 (477)

**САКРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ОПІЛЛЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНОЇ ІНДУСТРІЇ КРАЮ****Г.М. Гуменюк, У.О. Будник, В.П. Передерко**ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

У статті описано деякі пам'ятки сакрального мистецтва Опілля як засобу розвитку туристично-екскурсійної діяльності в регіоні. Основними шляхами стимулювання туристичної привабливості території Опілля визначено: створення позитивного іміджу території Опілля як привабливої території для відпочинку; підвищення уваги українців до відпочинку всередині країни, зокрема, можливість залучення додаткового туристичного потоку за рахунок активного маркетингу в регіонах; підтримку туризму національними програмами, наприклад надання дотацій на реставрацію історико-культурних об'єктів сакрального значення; створення єдиного реєстру даних про туристичні ресурси та їх концентрацію по регіонах України; моніторинг туристичної привабливості території Опілля через визначення найбільш доцільного використання сакральних ресурсів; залучення державних інвестицій у проекти, пов'язані з розвитком туризму на території Опілля.

Ключові слова: туристично-екскурсійна діяльність, сакральне мистецтво, духовна культура, територія Опілля, туристичний бізнес.

Постановка проблеми. У сучасному світі надзвичайно актуальною постає проблема духовного становлення людини, оскільки соціальні зміни, зумовлені глобалізаційними процесами, торкаються всіх сфер нашого буття. Дієвим засобом формування й розвитку духовності особистості є сакральне мистецтво, яке в багатьох регіонах України залишається маловивченим і слугує вагомим пластом для розвитку різних сфер науки, культу-

ри, туризму, освіти тощо. Тому важливим аспектом сучасних наукових досліджень вважаємо вивчення вітчизняних сакральних пам'яток, зокрема Опілля, в аспекті розвитку туристично-екскурсійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти туристичного краєзнавства знайшли своє відображення в наукових працях Б. Гаврилів [1], О. Клапчук [4], Т. Палкова [5] та ін. Питання формування національної самосвідомості, залучення молоді до туристично-краєзнавчої роботи знайшли своє відображення в численних наукових дослідженнях українських вчених.

Мета статті – обґрунтувати значення сакрального мистецтва Опілля у розвитку туристично-екскурсійної індустрії регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сакральне мистецтво завжди впливало колосальною енергією на духовну сферу людини. Водночас вони містять невичерпний потенціал для розвитку пізнавального туризму, зокрема вивчення історії та культури краю. Сакральні пам'ятки є одними з найпоширеніших культурно-історичних рекреаційних атракцій Опілля, адже вони зустрічаються у переважній більшості населених пунктів. Основою сакральних пам'яток є архітектурні споруди (церкви, костели, синагоги), що вказує на їхню підпорядкованість архітектурним пам'яткам. Не менш важливе значення належить пам'яткам церковного (культурного) походження: ікони, царські врата, виносні хрести, іконостаси, скульптура, фрагменти різьби, підсвічники, зразки міднолітої пластики (іконки, складні,

наперсні та напрестольні хрести), зразки ковальського ремесла, церковне шитво, художні тканини, церковний одяг, плащаниці тощо. Їх вивчення є предметом і релігійного туризму. Тому вдамося до аналізу деяких найцікавіших сакральних пам'яток Опілля з метою моделювання туристично-екскурсійних маршрутів.

Церква святого Миколая у м. Золочеві – пам'ятка архітектури XVI ст., що є найстарішим храмом міста, в давнину входила до комплексу оборонних валів Золочева, тому її ще називали церквою на валах. Оборонні риси (товщина стін, віконні отвори) церкви Святого Миколая збереглися і донині [10].

Костел Воздвиження та Святого Йосипа у с. Підгірці Бродівського району (1752–1766) планувався господарем Підгорецького замку Вацлавом Жевуським як власна усипальня, тому її часто називають каплицею. Інтер'єр розписаний художником Л. Смуглевичем та його сином (1765–1766), які помістили на куполі костелу вісім медальйонів із зображеннями патріархів Старого Заповіту. Дерев'яне оздоблення храму (в т.ч. мистецьки виконані хори і качальня (амвон) з рокайлевим орнаментом) виготовлено 1765 р. Твардовським. Головний вівтар прикрашав образ Святого Йосипа і Вознесіння авторства Шимона Чеховича. Неподалік костелу стоять дві фігури з XVIII ст.: Богоматір і Святий Йосип. З 1861 р. храм використовувався як парафіяльний. Незважаючи на те, що костел під час Першої світової війни знаходився на першій лінії фронту, він практично не постраждав. 1944 р. купол храму, північно-східну стіну та одну зі статуй пошкоджено. 1945 р. святиню закрили. Реставрація відбулася в 1976–1979 рр. [8].

Костел Святої Трійці розташований у центрі с. Олесько. Заснований 1481 р. Петром Сененським, в 1545 р. набув сучасного вигляду. Костел зального типу, мурований з цегли, з хрестовою системою кладки, частково тинькований. На рівні другого ярусу вежі збереглися бій-

ниці, третій служив дзвіницею. Обидві каплиці оформлені кутовими пілястрами. В пресвітерії зберігся бароковий дерев'яний головний вівтар кінця XVIII ст., там же знаходиться мармурова епітафія Івана Даниловича 1618 р. роботи скульптора Іоана Пфістера. Пам'ятка реставрована в 1960-х рр., коли південна оборонна вежа отримала шоломові завершення, які мала до реставрації 1927 р. [9].

Найбільше зацікавлення у туристів з-поміж сакральних пам'яток Опілля саме викликають монастирі.

Монастир Домініканок у Белзі (1653–XVIII ст.) складається з костелу, до якого з півдня і заходу примикають прямокутні корпуси. Замикають велике монастирське подвір'я південно-західний і західний прямокутні корпуси. В'їзд на територію розміщений із західного боку. Під час Другої світової війни будівлі монастиря зруйновано, а відтак частково відновлено. Костел Святого Миколая (1653) побудований з червоної цегли, виконаний у стилі бароко. Це восьмистопна базиліка з гранованою п'ятистінною апсидою і прямокутними приміщеннями, розташованими симетрично по обидва її боки. Головний, північний фасад, симетрично розчленована пілястрами дорічеського ордену, має бароковий фронтон, з боків прикрашений акротеріями. Бічні фасади розчленовані пілястрами, прорізані віконними отворами. Настінні розписи виконані 1900 р. У 1861 р. проведено реконструкцію і реставрацію споруди. Келії прибудовані до костелу з південного і західного боку. Всі корпуси цегляні, прямокутні в плані, двоповерхові, накриті скатними дахами. Разом з костелом утворюють замкнутий внутрішній дворик. Фасади позбавлені архітектурного декору, прорізані прямокутними віконними отворами, завершені профільними карнизами. Внутрішнє планування коридорне з однобічним розташуванням приміщень. Ансамбль належить до характерних творів архітектури

бароко XVII–XVIII ст. [4, с. 170; 6].

За 12 км від м. Перемишляни розташоване с. Унів, де зберігся архітектурний комплекс оборонного монастиря Святоуспенської унівської лаври. Унікальна історична пам'ятка східного чернецтва, Унівська обитель УГКЦ є одним з найдавніших монастирських комплексів України. Найновіші археологічні матеріали засвідчують існування тут монастиря вже з кінця XIII ст. Упродовж усього існування унівський монастир переживав часи розквіту та занепаду. Занепад, зокрема, спричиняли грабінницькі напади татарських військ на українські землі. Найціннішою пам'яткою архітектурного ансамблю монастиря став храм Успення Пресвятої Богородиці (1549–1574) – пам'ятка перехідного періоду від пізньої готики до ренесансу. Бійниці у фризі, що простягається попід самим дахом, свідчать про оборонний характер споруди, її належність до типу церков-твердинь. Свого часу в монастирі перебували Йов Княгинецький, Йов Почаївський. Саме в Уневі відомий український письменник-полеміст, чернець І. Вишенський написав «Послання до стариці Домініки». Період розквіту та розбудови монастиря тісно пов'язаний з давнім українським шляхетським родом Шептицьких. Чернече життя у монастирі у дусі християнського Сходу та Київської Русі, яке отримало назву «студійського», відновив Андрей Шептицький, ідею якого продовжив його брат Климентій. Найбільше руйнувань монастир зазнав у радянські часи. 1950 р. його закрили, монахів вигнали, а 80-річного отця Климентія арештували. Саме ж село Унів перейменоване на Міжгір'я. З 1991 р. селу повернуто давню назву, а монастир – ченцям Студійського Уставу, які відновлюють обитель [5].

Монастирські комплекси, що перебувають у руїнах, потребують відновлення не лише для розвитку духовності людини, а й для розвитку туристичної сфери краю. Більшість пам'яток невідома для екскурсантів, туристів, незважаючи на

те, що чимало об'єктів має важливе значення в історії українського народу, розвитку архітектурно-будівельних традицій тощо. Водночас їх належне фізичне відновлення нині є великою проблемою. Відтак надзвичайно важливим є популяризація замків і монастирів, що залежить від узгоджених спільних дій фахівців при розробленні туристичних маршрутів і залучення пам'яток у сучасне життя [4, с. 172–173].

Заслуговує на особливу увагу туриста й Велика Бродівська синагога, про яку відомо із XVI ст. Адже спочатку вона була дерев'яною, однак юдейська громада міста дуже зросла, й потребувала нового, значно більшого і багатшого храму. Наріжний камінь під синагогу, яка в майбутньому отримала назву Велика Бродівська, було закладено у 1742 р. І вона дійсно – одна з найбільших в Україні. Крім того, споруда будувалась ще й для виконання фортифікаційних функцій, тому храм став справжньою цитаделлю [7].

Заслуговує на особливу увагу низка культових центрів Опілля з чудотворними іконами, відомими дивовижними історіями, які супроводжують впродовж століть їхнє перебування серед людей: численні чудеса зцілень, навернень до Бога тощо. Ці образи настільки дивовижні й несхожі між собою, але однаково захоплюючі, тому перелічимо найвідоміші опілянські святині.

Так, з-поміж чудотворних ікон Львівщини, до яких неодноразово відбуваються прощі міжнародного та всеукраїнського масштабу, варто віднести Унівську, Крехівську, Жидачівську; до чудотворних ікон, паломництва до яких мають більш локальний характер, – Грушівську, Довголуцьку, Деревлянську, Ліську. Івано-Франківщина має серед давніх шанованих святинь Галицькі чудотворні ікони та достатньо великий перелік ікон локального значення (Маріямпільська, Поганська та ін.).

Однак організація прочанського туризму в Україні загалом та на її західних

територіях зокрема, істотно гальмується наявністю численних проблем. Негайного вирішення потребують: інвентаризація й реставрація пам'яток, які приваблюватимуть прочан і туристів; прискорення роботи над створенням загальноукраїнського реєстру туристичних ресурсів, до якого увійдуть всі історичні, культурні, пам'ятки сакрального туризму; забезпечення інфраструктурою місць паломництва (приміром, збільшення кількості зупинок для туристичних автобусів, будівництво готелів, мотелів, крамниць) та прийняття відповідного законодавства, яке б зменшило чи звільнило від податків паломницький туризм та ін.

Сьогодні відбувається активне відродження релігії та духовної культури, зокрема прочанства. Проте ставлення до паломництва наших сучасників знаходиться в прямій залежності від рівня їх духовної вихованості. Опілля має унікальні передумови для розвитку релігійного туризму як екскурсійного, так і паломницького напрямів. Це зумовлено, передусім, неповторною історією християнства на цій території та наявністю великої кількості святинь, серед яких є низка шанованих чудотворних ікон (Зарваницька, Крилоська).

Важливою проблемою в Україні є також майже відсутнє методичне та інфраструктурне забезпечення для організації релігійних туристичних маршрутів. Варто було б поглибити співпрацю професійних туристичних організацій і релігійних громад, об'єднань, професійних богословів, що забезпечило б ефективне використання туристичної інфраструктури Західної України, поліпшило б якість прочанства й сприяло б відродженню духовності нашого народу.

Згадані вище сакральні пам'ятки є неповторними для розвитку туристичної індустрії регіону. Водночас є низка факторів, які стримують розвиток туристичної галузі на території Опілля.

По-перше, через кризову ситуацію в Україні зменшилася кількість інвестицій-

них програм окресленого спрямування.

По-друге, сьогодні маємо недостатній рівень розвитку безпосередньо мережі та об'єктів туристичної інфраструктури, їх невідповідність світовим стандартам. Адже виробнича база галузі формувалася, в основному, за радянських часів з орієнтацією переважно на невибагливого туриста, тому серед об'єктів інфраструктури переважають великі (порівняно з аналогічними закордонними) комплекси, із значною концентрацією місць та низьким рівнем комфортності.

По-третє, сучасний турист прагне поєднати відпочинок із активною пізнавальною діяльністю, розвитком своєї духовності. Тому історичні сакральні пам'ятки, які максимально наближені до природного середовища, викликають неабиякий інтерес. І це повинно стимулювати розроблення туристично-екскурсійних маршрутів на рівні світових стандартів з надання відповідних послуг.

На жаль, сьогодні в Україні цей напрям не належить до пріоритетних у розвитку туризму. Тому важливим завданням є реалізація низки заходів щодо збільшення туристичних потоків в окреслені регіони, сприяння в розробленні екскурсійних ностальгічних турів до Західної України представників української діаспори. Першочерговим завданням регіону є вдосконалення інфраструктури, зокрема реконструкція автомобільних доріг, що є візитівкою туристичного краю. Іноземці прибувають до нас самопливом, незначними потоками, з різними цілями, що часто не піддається статистичному обліку. Тому існує необхідність у розробленні відповідної програми щодо розвитку туристично-екскурсійної індустрії в Україні.

Висновки. Отже, сакральне мистецтво Опілля характеризується своєю унікальністю і особливо впливає на емоції та почуття вірян шляхом персоніфікації та органічного відображення у змісті своїх творів потойбічних сил, мистецького оформлення їх сприйняття, зокре-

ма використання аудіо-візуальних і театрално-постановчих ефектів публічного богослужіння. Опілля може стати одним із найбільш розвинених районів при правильному акцентуванні уваги на історико-культурних пам'ятках поверненню їм минулої величі, і популяризації їх серед населення.

Основними шляхами стимулювання туристичної привабливості території Опілля вважаємо:

- створення позитивного іміджу території Опілля як привабливої території для відпочинку;
- підвищення уваги українців до відпочинку всередині країни, зокрема, можливість залучення додаткового туристичного потоку за рахунок активного маркетингу в регіонах;
- підтримка туризму національними програмами, наприклад надання дотацій на реставрацію історико-культурних об'єктів сакрального значення;
- створення єдиного реєстру даних про туристичні ресурси та їх концентрацію по регіонах України;
- моніторинг туристичної привабливості території Опілля через визначення найбільш доцільного використання сакральних ресурсів;
- залучення державних інвестицій у проекти, пов'язані з розвитком туризму на території Опілля.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні потенційних можливостей сакрального мистецтва для розвитку туристичного бізнесу в різних регіонах України.

Література

1. Гаврилів Б. Пам'ятки історії та культури Івано-Франківщини: Іст.-краєзн. дослідж / Б. Гаврилів, М. Гаврилів. – Івано-Франківськ, 2001. – 96 с.
2. Дослідження туристичних ресурсів Жовківського району / [Кол. авт., керів. проекту М. Кубай]. – Жовква, 1998. – 117 с.
3. Історико-культурні об'єкти Івано-Франківщини : перелік об'єктів туризму / Природ.-заповід. території та об'єкти Івано-Франківщини. – Івано-Франківськ, 2000. – С.

164–166.

4. Клапчук О.О. Монастирські комплекси Львівської області як туристичні об'єкти / О.О. Клапчук // Вісник Львівського Університету. Серія географічна. 2009. – Вип. 36. – С. 167–174.

5. Палков Т. Львівська область. Найцікавіші місця : Путівник / Т. Палков. – Львів : Ладекс, 2008. – 63 с.

6. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской СС Р: В 4 т. / [Гл. редкол.: Н.Л. Жариков (гл. ред.) и др.]. – К. : Будівельник, 1983. – Т. 3. – 336 с.

7. Бродівська синагога : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>; http://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/56098

8. Костел Святого Йосипа (Підгірці) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

9. Костел Святої Трійці (Олесько) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

10. Церква Святого Миколая (Золочів) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

Gumenyuk H.M., Budnyk U.O., Perederko V.P. SACRED ART AS A MEANS OF OPILLIA TOURISM-EXCURSION INDUSTRY EDGE. *This article describes some of interest Opillia sacred art as a vehicle for tourist excursions in the region. The authors emphasize that the organization of pilgrims and tourists in Ukraine in general and in particular its western territories, significantly hampered by numerous problems. Require immediate solution: inventory and restoration of monuments that attract pilgrims and tourists; accelerate work on the establishment of nationwide registry of tourism resources, which would include all the historical, cultural monuments sacred tourism; providing infrastructure places of pilgrimage; appropriate legislation that would reduce or freed from taxes pilgrim tourism and others.*

Opillia has unique conditions for the development of religious tourism as a excursion and pilgrimage areas. This is due, above all, unique history of Christianity in the area and the large number of relics, including many respected icons of (Pochaiivs-

ka, Zarvanytsia, Terebovlya, Krylos). An important problem in Ukraine is almost no methodical and infrastructural support for the organization of religious tourism routes. It would be deepen cooperation of professional tourist organizations and religious communities, associations, professional theologians that would ensure the efficient use of tourism infrastructure in Western Ukraine, would improve the quality of pilgrimage and would contribute to the revival of spirituality of our people.

The main ways of stimulating the tourism attractiveness Opillia defined: creating a positive image of the Opillia area as an attractive area for recreation; increased attention to Ukrainian holiday in the country, including the ability to attract additional tourist flow through active marketing in the regions; Tourism support national programs, such as providing subsidies for the restoration of historical and cultural sites of sacred significance; create a single registry of data on travel resources and their concentration on regions of Ukraine; monitoring of Opillia tourism attractiveness by identifying the most appropriate use of resources sacred; attracting public investment in projects related to the development of tourism in the plain field.

Keywords: tourist-excursion activity, sacred art, spiritual culture, territory Opillia, business of tourism.

Гуменюк Г.М., Будник, Передерко В.П. У.О. САКРАЛЬНОЕ ИСКУССТВО ОПОЛЬЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТУРИСТСКО-ЭКСКУРСИОННОЙ ИНДУСТРИИ КРАЯ. В статье описаны некоторые достопримечательности сакрального искусства Опилля как средства развития туристическо экскурсионной деятельности в регионе. Основными путями стимулирования туристической привлекательности территории Опилля определено: создания позитивного имиджа территории Опилля как привлекательной территории для отдыха; повышение

внимания украинцев до отдыха внутри страны, в частности, возможность привлечения дополнительного туристического потока за счет активного маркетинга в регионах; поддержку туризма национальными программами, например предоставление дотаций на реставрацию историко-культурных объектов сакрального значения; создание единственного реестра данных о туристических ресурсах и их концентрации по регионам Украины; мониторинг туристической привлекательности территории Опилля через определение наиболее целесообразного использования сакральных ресурсов; привлечение государственных инвестиций в проекты, связанные с развитием туризма на территории Опилля.

Ключевые слова: туристско-экскурсионная деятельность, сакральное искусство, духовная культура, территория Опилля, туристический бизнес.